

Vigh Dalma Virág / Szalay István:

Versenyjog válság idején – kríziskartellek értékelése

különös tekintettel a COVID-19 járványhelyzetre

Versenyjog Magyarországon és az EU-ban tanulmányi pályázat

2021. július 22.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	2
I.1. Fogalmak.....	2
I.2. Kartelltilalom az EUMSZ-ben és a Tpv-t-ben.....	3
I.3. Erőfölénnyel visszaélés?	5
I.4. Az általános kartelltilalom oka	6
II. Mentességek	9
II.1. Mentés az uniós jogban	9
II.2. Uniós joggyakorlat.....	12
II.3. Krízistényezők, mint mentesülési lehetőségek.....	13
II.4. Mentés a Tpv-t. alapján.....	14
III. Kríziskartellek Magyarországon	16
III.1. Kríziskartellek a múltban.....	16
III.2. A járvány hatása a magyar piacokra.....	17
III.3. Vállalkozások magatartásai, és versenyjogi megítélésük	18
IV. Az Európai Unió válságkezelése a versenykorlátozó megállapodások vonatkozásában	21
IV.1. Szektorális krízisek kezelése.....	21
IV.2. Az Európai Versenyhatóságok Hálózatának reakciója a pandémiára	22
IV.3. Az Európai Bizottság válasza a járványhelyzetre	22
IV.4. Jogszerű horizontális megállapodások a gyakorlatban I.: Medicines for Europe	24
IV.5. Jogszerű horizontális megállapodások a gyakorlatban II.: „The EU Matchmaking Event”.....	25
V. Nemzetközi kitekintés	28
V.1. OECD iránymutatás.....	28
VI. Versenyjogi jogsértés jogkövetkezményei	31
VI.1. A versenyjogi jogkövetkezmények	31
VI.2. Büntetőjogi következmények.....	33
VII. Összegzés	34
Felhasznált irodalom	35
Jogszabályok.....	35
Monográfiák	35
Európai Unió joganyagai.....	35
Egyéb	36
Felhasznált ügyek.....	38

I. Bevezetés

A versenyjogi szabályozás az elmúlt száz évben rendkívül széles körben elterjedt; ma a világ hat kontinensén találhatóak a versenyt szabályozó jogi normák.¹ E jogterület hagyományosan az egyes vállalkozások piaci ténykedéseit szabályozza,² köztük a vállalkozások együttműködését. Jelen dolgozat témája a vállalkozások közötti együttműködés, azon belül is a kartell alapításának és működtetésének megítélése a járványhelyzet idején.

I.1. Fogalmak

Mind a kartell, mind a kríziskartell fogalmát tekintve van némi ellentmondásosság. A versenykorlátozó megállapodás és összehangolt magatartás ugyanis hagyományosan lehet horizontális, azaz versenytársak közötti, illetve vertikális, vagyis a gyártási, forgalmazási, értékesítési láncban eltérő helyen lévő vállalkozások közötti is. Egyes szerzők munkáiban, és főleg a köznapi beszédben a kartell alatt csak ez előbbit szokták érteni, vagyis a kartellt versenytársak közötti, versenyt kizáró, vagy korlátozó megállapodásként definiálják.³ Mások kartell alatt valamennyi a versenyt kizáró vagy korlátozó megállapodást értenek, függetlenül attól, hogy a megállapodásban részes vállalkozások azonos piacon fejtik-e ki tevékenységüket.⁴

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) 13. § (3) bekezdése szerint kartell a versenytársak közötti olyan megállapodás, melynek célja a verseny korlátozása vagy kizárása.

Ezzel szemben, a kartell fogalmát szokás tágabban, minden versenytársak közötti versenykorlátozó megállapodásra alkalmazni.⁵ A magunk részéről mi ezt az utóbbi meghatározást követjük, azaz kartell alatt a versenytársak közötti, horizontális megállapodásokat értjük. A kartell fogalmán belül lehet beszélni a „kőkemény” (*hardcore*) kartellról. Ide tartoznak a versenytársak közötti árrogzítást, piacfelosztást, termelési, eladási kvótákat előíró megállapodás, vagy versenytárgyaláson, illetve közbeszerzési eljárásban egymással történő egyeztetés, összejárás.⁶

¹ Richard Whish -- David Bailey: Competition law, 9th edition. Oxford University Press, 2018. Oxford. 1. o.

² Berke Barna – Papp Mónika: Az Európai Unió gazdasági joga II. ELTE Eötvös kiadó 2018. Budapest. 10. o.

³ Például: Whish – Bailey, 2018. 520. o., [Mi a kartell? Fogalom és típusok \(decoratex.biz\)](#), [Versenyjog - Kartell - Összefonódások | SZGG Ügyvéd Budapest](#) (utolsó letöltés időpontja: 2021. 07. 16.).

⁴ Pázmándi Kinga (szerk.): Magyar Versenyjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2012. Budapest. 180. o.

⁵ Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga. Budapest, 2014., CompLex Kiadó 169. o.

⁶ [Gyakran feltett kérdések az informátori díjjal kapcsolatban - GVH](#) (utolsó letöltés ideje. 2021.07.10)

A fenti ellentmondások kihatnak a kríziskartell fogalmára is. Egyes jogirodalmi álláspontok szerint a kríziskartell az értékesítési láncolatban azonos szinten működő vállalkozások között, a szektorális, nemzeti, vagy globális krízisek során felmerülő problémák megoldására létrejött megállapodás.⁷ Megkülönböztethető a kríziskartell két „típusa”: egyrészt lehet, hogy a megállapodás az állami szervek tudta és beleegyezése nélkül született meg, míg az is lehet, hogy a versenyt egyébként korlátozó megállapodást nemzeti, nemzetközi, vagy európai uniós szervezet támogatta, vagy legalábbis engedélyezte.⁸ , Mi ezzel összhangban a kríziskartell valamely krízistényező miatti kényszerűségből létrejövő kartellként definiáljuk, így értjük alatta a kríziskartellek fentebb említett mindkét típusát. A releváns krízistényezők kifejtésére a II. fejezetben kerül sor.

I.2. Kartelltilalom az EUMSZ-ben és a Tpv-t-ben

Mind a hazai, mind az Európai Unió joganyaga tartalmaz olyan versenyjogi szabályokat, melyek a kartellek kialakítását és működését szankcionálják; ezen alponban ezeket mutatjuk be vázlatosan. Az Európai Unióban az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 101. cikk (1) bekezdése rögzíti, hogy a *„belső piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása”*.

A fenti definíciónak tehát több eleme van.

- a) Egyrészt szükséges egymástól független vállalkozások létezése. Az EUMSZ nem definiálja a vállalkozás fogalmát, de az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: Bíróság) már a *Höfner és Kelsner kontra Macrotron GmbH* ügyben rögzítette, hogy a vállalkozás fogalma magában foglal minden gazdasági tevékenységet végző jogi entitást, függetlenül annak tényleges jogi státuszától.⁹ A függetlenség kapcsán fontos, hogy akár több különböző jogi entitás is minősülhet mindösszesen egy vállalkozásnak. Ugyanazon gazdasági egység részét képezi pl. anyavállalat és leányvállalata.¹⁰ A függetlenség eldöntésekor az a kérdés, hogy mindkét entitás autonómiával rendelkezik-e, vagy egyik a másik döntését oly mértékben befolyásolja, hogy a másik tényleges döntési szabadságot nem élvez. Annak eldöntésekor, hogy egy gazdasági entitás önálló módon határozza-e

⁷ Barnóczki Dávid: Kartellek megítélése válság idején. Pázmány Law Working Papers, 2019/7., Budapest. 4. o.

⁸ uo.

⁹ C-41/90. sz. ügy (EU:C:1991:161)

¹⁰ Whish – Bailey, 2018. 94. o.

meg piaci magatartását, az érintett entitások közötti gazdasági, szervezeti és jogi kapcsolatokra vonatkozó valamennyi releváns elemet figyelembe kell venni, amelyek az adott esettől függően változhatnak.¹¹ utolsó letöltés ideje

- b) A tilalmazott magatartások közé a megállapodás, összehangolt magatartás, illetve a vállalkozások társulásai által hozott döntés tartozik. A megállapodás fogalma egyértelműen tágabb, mint a jogi értelemben véve érvényes szerződés.¹² A megállapodás lényege a vállalkozások közötti akarategyezés, tekintet nélkül annak formájára.¹³ Az összehangolt magatartás lényegében szintén magában hordozza ezt az akarategyezséget, anélkül azonban, hogy a vállalkozások azt ténylegesen egyértelműen egymás tudtára hoznák. Például az információcsere összehangolt magatartásnak minősülhet, amennyiben csökkenti a stratégiai bizonytalanságot a piacon, megkönnyítve ezáltal az összejátszást.¹⁴ A vállalkozások társulásai által hozott döntés tipikusan akkor merül fel, mikor a kartelltagok számára tekintettel az egyes kartelltagok tevékenysége (vagyis az, hogy magatartásuk nem ellentétes a kartellmegállapodással) hatékonyan csak így ellenőrizhető.¹⁵
- c) Lényeges továbbá, hogy a fenti magatartás hatással lehessen a tagállamok közötti kereskedelemre. E tekintetben nem szükséges a tényleges hatás bizonyítása, elegendő, ha e hatás lehetősége fennáll.
- d) Az, hogy a vállalkozások magatartásainak célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása, vagy kizárása, alapvető fontosságú probléma. A cél és hatás ugyanis nem konjunktív, hanem diszjunktív feltételek. Ebből következik, hogy ha egy megállapodás célja a verseny korlátozása, úgy elméletileg a versenyhatóságnak a megállapodás tényleges versenyre gyakorolt hatását már nem kell vizsgálnia. A vállalkozások közötti egyeztetés bizonyos típusai a verseny tekintetében elegendő károsági fokot mutatnak ahhoz, hogy úgy lehessen tekinteni, hogy hatásaik vizsgálata nem szükséges.¹⁶ E dolgozat terjedelmét meghaladná a „cél szerinti” megállapodások részletes elemzése, ugyanakkor Michal Bobek főtanácsnok Budapest Bank ügyben tett indítványa alapján az látható, hogy a megállapodás céljára tekintettel való elítélése esetén is szükséges a tényleges jogi és gazdasági háttér alapszintű áttekintése; ennek hatásvizsgálattól való elválasztása pedig a gyakorlatban nem könnyű feladat (különösen,

¹¹ C-440/11 EU:C:2013:514.

¹² Nagy Csongor István: Kartelljogi kézikönyv. A közösségi és a magyar kartelljog joggyakorlata. HVG-ORAC Lap és könyvkiadó Kft. 2008. Budapest. 269. o.

¹³ Pázmándi 2012. 181. o.

¹⁴ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01. 61.

¹⁵ Whish – Bailey, 2018. 114. o.

¹⁶ C-67/13. sz. ügy (EU:C:2014:2204.) 49.

hogy egyébként a vállalkozás számára az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése szerinti kimentés lehetősége ilyenkor is adott).¹⁷

A magyar jogban Tpv. 11. § az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésével lényegében azonos tilalmat fogalmaz meg (értelemszerűen azzal, hogy az EUMSZ 101. cikkével ellentétben a tagállamok közötti kereskedelemre gyakorolt hatás nem fogalmi eleme a Tpv. 11. § szerinti jogsértésnek). Ami fogalmi különbség, hogy a magyar jog a megállapodásnak ismeri az EUMSZ-ben foglalt megállapodással azonos, szűkebb fogalmát, de használja azt egy tágabb értelemben is. A tágabb értelemben vett megállapodás magában foglalja a szűkebb értelemben vett megállapodást, továbbá az összehangolt magatartást és a vállalkozások társulásai által hozott döntést is. Ez alapvetően azért nem probléma, mivel mind a magyar, mind az Európai Unió joggyakorlat egységes tekintetben, hogy a versenyhatóság nem köteles megjelölni pontosan, hogy a vállalkozások összejárása éppen megállapodásnak vagy összehangolt magatartásnak minősül-e. Igaz ugyan, hogy e két fogalom nem azonos, azonban bizonyos mértékben átfedik egymást, ráadásul az sem kizárt, hogy egy jogsértés idővel átalakul megállapodásból összehangolt magatartássá, vagy fordítva.¹⁸

I.3. Erőfölénnyel visszaélés?

Bár jellemzően az EUMSZ 101. cikk, illetve a Tpv. 11. § az, amelyet az általános kartelltilalomnak tekintenek, a magunk részéről úgy gondoljuk, egy másik jogintézmény alkalmazhatósága is felmerül; ez az erőfölénnyel való visszaélés.

A Tpv. 21. § szerint tilos a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés. A 22. § (1) bekezdése szerint gazdasági erőfölényben van az érintett piacon, aki gazdasági tevékenységét a piac többi résztvevőjétől nagymértékben függetlenül folytathatja, anélkül, hogy piaci magatartásának meghatározásakor érdemben tekintettel kellene lennie versenytársainak, szállítóinak és üzletfeleinek vele kapcsolatos piaci magatartására. Az EUMSZ 102. cikke azt rögzíti, hogy a belső piaccal összeegyeztethetetlen és tilos egy vagy több vállalkozásnak a belső piacon vagy annak jelentős részén meglévő erőfölényével való visszaélése, amennyiben ez hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre.

A jelen dolgozat szempontjából különös jelentősége van az EUMSZ szerinti megfogalmazásnak. Ez ugyanis egyértelműen megteremti a lehetőségét a kollektív erőfölénnyel való visszaélés megállapításának. Az Európai Bíróság joggyakorlata e tekintetben sokáig nem volt egységes,¹⁹ de a *Piau kontra Bizottság* ügyben úgy találta, hogy a kollektív erőfölénnyel való visszaélés három

¹⁷ C-228/18 sz. ügy (EU:C:2019:678.) Főtanácsnok indítványa, 40-51.

¹⁸ C-228/18 sz. ügy (EU:C:2019:678.) Főtanácsnok indítványa, 83-90.

¹⁹ Whish – Bailey, 2018. 585.o.

feltétel együttes fennállásától függ: először is az erőfölénnyel rendelkező oligopólium minden tagja ismerhesse a többi tag viselkedését annak ellenőrzése érdekében, hogy egységesen lépnek-e fel vagy sem; másodsor, a hallgatólagos összehangoltság állapotának huzamosan fenn kell maradnia, azaz léteznie kell valamiféle ösztönző erőnek ahhoz, hogy ne történjék eltérés a piacon való közös fellépés irányvonalától; harmadszor, az aktuális és a lehetséges versenytársak, illetőleg a fogyasztók előrelátható reakciója ne kérdőjelezze meg az együttes fellépéstől várt eredményeket.²⁰

A kollektív erőfölény azonban a magyar versenyjogban sem ismeretlen. Közös gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek mindenesetre elengedhetetlen feltétele a kollektív dominancia fennállta. Vagyis vizsgálni kell az érintett vállalkozások egymáshoz való viszonyát. E vizsgálat során pedig különös figyelmet érdemelnek a vállalkozások között fennálló megállapodások, összehangolt magatartások, illetve egyéb jogi jellegű kapcsolatok, „amelyek révén a vizsgált vállalkozások magatartása olyan szorosan kapcsolódik egymáshoz, hogy a piac többi szereplőjével szemben közösen, egységesen jelennek meg”.²¹

Az erőfölénnyel való visszaélés, és a tágabb értelemben vett versenykorlátozó megállapodás nem azonosak, így lehet, hogy egy megállapodás versenykorlátozó, de nem valósít meg egyben erőfölénnyel való visszaélést is.

Ha tehát a piacon közös erőfölénnyel bíró vállalkozások állapodnak meg, mely megállapodás célja a verseny kizárása, vagy korlátozása, úgy magatartásuk nem csupán az EUMSZ 101. cikk (és Tpv. 11. §), hanem az EUMSZ 102. cikk (és Tpv. 21. §) szempontjából is vizsgálандóak. Éppen ezért, bár az erőfölénnyel való visszaélés a Tpv. fogalmai szerint elkülönül a kartelltől, adott esetben a kartelltagok magatartása erőfölénnyel való visszaélés megvalósítását jelentheti. Például, ha a piacon erőfölényben lévő vállalkozások szerződéskötéstől indokolatlanul elzárkóznak, hogy a piacról egy versenytársat kizorítsanak, vagy egy potenciális versenytárs piacra lépését megakadályozzák. Ilyen esetekben nem valószínű, hogy magatartásuk az EUMSZ 101. cikkével ellentétes voltát a versenyhatóság megállapítaná, ugyanakkor a 102. cikk szerinti jogsértés megállapítható.

I.4. Az általános kartelltilalom oka

Az Európai Unió verseny szabályozás sarokpontja a vállalkozások közötti szabad verseny védelme. Az uralkodó álláspont szerint a szabad versenyben a vállalkozásoknak természetes érdeke hatékonyságuk növelése, vagyis a minél több, minél jobb minőségű termék és szolgáltatás nyújtása. Ennek érdekében a vállalkozások igyekeznek termékeiket és szolgáltatásaikat minél

²⁰ T-193/02. sz. ügy (EU:T:2005:22.) 111.

²¹ VJ/15/2014.

alacsonyabb áron nyújtani, illetve azok minőségét javítani, hiszen ezzel érhetik el, hogy a fogyasztók náluk vásároljanak. Mivel minden piaci szereplő érdeke a profit, senki sem akar a versenytől kiszorítani, vagyis az egyik versenytárs árcsökkenése szinte bizonyosan hatással lesz a másik vállalkozás árazására is.

Azonban, ha a vállalkozások a piacon kellő befolyással rendelkeznek, úgy érdekükben állhat akár átmeneti, akár tartós jelleggel az együttműködés, mely a verseny korlátozását, súlyosabb esetben annak kizárását, és ezzel a versenyben létező árnál magasabb ár bevezetését jelenti. Ez a magasabb árazás a fogyasztók számára nyilvánvalóan hátrányos, és ezért tilalmazott.

A chicago-i iskolához tartozó közgazdászok elemzései alapján egyértelmű, hogy a mai versenyjog célja alapvetően a fogyasztók érdekeinek védelme.²² A verseny tehát nem önmagáért védendő érdek, hanem a verseny biztosítása és védelme valójában annak módja, hogy a fogyasztókat hátrány a vállalkozások piaci magatartásából eredően ne érje, vagyis kicsit egyszerűbben fogalmazva, a vállalkozások ne zsákmányolhassák ki őket.

A fentebb definiált kartellezés a verseny korlátozásának, illetve kizárásának egyik legsúlyosabb formája. Nem véletlen, hogy egyesek a szabadpiac rákos daganatának, mások az antitröszt leggonoszabb formájának titulálták.²³ Az Amerikai Egyesült Államokban a kartellezés egyenesen bűncselekménynek minősül, és még hazánkban is van olyan formája, melyet a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni rendel (erről részletesebben a VI. fejezetben írunk).

Fontos, hogy a kartellt nem csak az Európai Unióban tartják káros jelenségnek. Indiában 2016 augusztusában az indiai versenyhatóság 950 millió eurós bírságot szabott ki tizenegy cementgyártó vállalkozásra, kartellezés miatt. 2017-ben egy ausztrál bíróság 25 millió eurós bírságot szabott ki vállalkozások összehangolt magatartása miatt, melynek résztvevői az árazás vonatkozásában működtek együtt.²⁴

Az Európai Unió versenyhatósága, az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) 2017-ben összesen 1 941 773 648 euró bírságot szabott ki kartellezés miatt. 2018-ban ugyanezen okból összesen 800 748 000 euró, 2019-ben 1 484 877 000 euró összegű bírságot szabott ki. 2020-ban ez a szám visszaesett 288 080 000 euróra, de 2021 július 8-i adatok szerint 2021-ben már most 1 361 859 000 euró bírság kiszabására került sor.²⁵

²² Zbigniew Jurczyk: *The Role of Economic Efficiency in Competition Law*. Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies. Vol 2017.10(16). 4. o.

²³ Whish – Bailey, 2018. 521. o.

²⁴ Whish – Bailey, 2018. 523-524. o.

²⁵ statistics.europa.eu (utolsó letöltés ideje: 2021.07.11.)

A kríziskartellek megítélése jellemzően kevésbé egyértelmű. A versenytársak megállapodásai természetesen ilyenkor is a versenyt korlátozzák, vagy egyenesen ki is zárják azt. Ennek ellenére a fentiekből is következően nem biztos, hogy az ilyen megállapodások elítélendők. Hiszen a versenyjogi szabályozás lényege a szabadpiacon folyó verseny biztosítása, a fogyasztók érdekeinek védelmében. Vagyis, ha olyan helyzet áll elő, ahol a fogyasztók érdekeinek egy egyébként versenyellenes magatartás felelne meg, úgy az elméletileg nem feltétlenül eredményezhetné jogsértés megállapítását.

Kritikaként ugyan felvethető bizonyos magatartás fogyasztói jólétre gyakorolt hatása vizsgálatának nehézsége. Ugyanakkor álláspontunk szerint már a válság előtt is felismerésre került az, hogy bizonyos helyzetekben a verseny korlátozása akár éppen hasznos is lehet a fogyasztók számára. Példaként hozható egyrészt az Európai Unió joganyag részét képező, mentességet biztosító szabályok (ezek részletesebben a II. fejezetben kerülnek kifejtésre), másrészt az úgy nevezett természetes monopóliumok létezése is. Természetes monopóliumról akkor beszélhetünk, ha valamely piac csak egyetlen vállalatot visel el a kibocsátás hatékony előállításához (tipikusan ilyen a telefon-, áram- és vízszolgáltatás).²⁶ Ezen piacokon a verseny éppen azért kizárt, mert másként a fogyasztói igények hatékonyan nem volnának kielégíthetőek.

Ami ebből konklúzióként levonható, hogy a fogyasztói érdekeknek nem feltétlenül felel meg minden esetben a verseny létezése. Mivel a versenyjog célja nem a verseny önmagáért való védelme, hanem a verseny biztosításán keresztül a fogyasztók érdekeinek megóvása, így az olyan megállapodás, mely ugyan a versenyt korlátozza, de a fogyasztói igények kielégítéséhez elengedhetetlen, nem lehet jogellenes.

²⁶ Paul A. Samuelson – William D. Nordhaus: Közgazdaságtan, tizenkilencedik kiadás. Akadémiai kiadó, 2015. Budapest. 156. o.

II. Mentességek

II.1. Mentésítés az uniós jogban

Az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése kivételes esetekben mentesülési lehetőséget biztosít az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdésében foglalt tilalom alól. Az egymástól független vállalkozások közötti megállapodásoknak, vállalkozások társulásai által hozott döntéseknek, valamint összehangolt magatartásoknak az alábbi négy (két pozitív, két negatív) feltételnek szükséges megfelelniük a mentesülés érdekében:

- a vállalkozások együttműködésével járó magatartásának, megállapodásának hozzá kell járulnia egyrészt az áruk termelésének és forgalmazásának javításához, továbbá a gazdasági és műszaki fejlődéshez, miközben
- a fogyasztók számára érzékelhető előnyt kell biztosítani
- anélkül, hogy szükségtelen korlátozásokat róna ki a vállalkozásokra és
- a versenyt megszüntetné az adott áruk jelentős részének vonatkozásában.²⁷

Az első feltétel lényege abban áll, hogy az együttműködés olyan pozitív, objektív fejlődést eredményezzenek, mely felülmúlja annak versenykorlátozó, negatív hatásait. Itt említést kell tennünk a kiegészítő jellegről, amely megnyilvánulhat a szakértelemben és eszközökben egyaránt. Ez azt jelenti, hogy az egymástól független versenytárs vállalkozások együttműködése révén olyan fejlődést vagy növekedést érhetnek el, melyre külön-külön nem lennének képesek.

A fogyasztói oldalról sem feledkezni meg a jogalkotó, mely megjelenik a mentesülés másik feltételében, miszerint a fogyasztóknak méltányosan részesedéshez kell jutniuk a vállalkozások kooperációjából eredő előnyökből, tehát pozitív hatással kell lennie rájuk nézve, vagy legalább a verseny korlátozásából eredő negatív hatást ellensúlyoznia kell.²⁸ A fogyasztók számára nagyobb eséllyel jár haszonnal az a megállapodás, mely az előző bekezdésben említett kiegészítő jelleget magában foglalja, mint az azt nélkülöző

²⁷ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A12016ME%2FTXT>

²⁸ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01. 61.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52011XC0114%2804%29>

megállapodások.²⁹ Az Unió a fogyasztóvédelmet a válsághelyzeten kívül is prioritásként kezeli, így a versenykorlátozó megállapodások során a kartelltagoknak erre feltétlenül figyelemmel kell lenniük. Fontos, hogy a fogyasztók fogalmába nem csak a tényleges, hanem a potenciális fogyasztók is beletartoznak.

Azonban, ahogy fentebb láthatjuk, az előbbi két feltételnek megfelelő együttműködés sem nyeri el a mentesülést, ha a verseny korlátozása szükségtelennek minősül, s egyben a verseny kizárását jelentené az adott áruk tekintetében.³⁰ Jól látható az előbbiekből, hogy a jogalkotó célja a feltételek meghatározása során abban állt, hogy a közérdeket szolgáló, a tagállamok gazdasági fejlődését elősegítő versenytársi kooperációknak ne szabjon gátat, amennyiben azok a fogyasztók számára is előnyösnek minősülnek.

A mentesülés történhet egyedi mentesítés mellett a csoportmentességek (*block exemptions*) alapján. Ilyen mentesítésben részesülő csoport lehet a teljesség igénye nélkül a kutatási-fejlesztési, röviden K+F megállapodások a Bizottság 1217/2010/EU rendelete³¹ alapján., valamint a szakosítási, gyártási megállapodások a Bizottság 1218/2010/EU rendelete alapján³² egyaránt. Ezek relevanciája egy járványhelyzet okozta krízisben felerősödik, többek között az új védőoltások, gyógyszerek kifejlesztése és gyártása okán, hiszen a versenytársak együttműködése jelentősen növelheti e téren a hatékonyságot, mely egy ilyen és ehhez hasonló helyzetben kivétel nélkül minden ember érdekét szolgálja.

Mind a K+F, mind a szakosítási megállapodások tekintetében meghatározza a csoportmentességi rendelet azokat a feltételeket, melyek teljesülése által az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdés szerinti mentesülési feltételeknek biztosan megfelel majd, így azt külön értékelni nem szükséges. Azonban előfordulhat, hogy egy ilyen típusú megállapodás nem teljesíti a csoportmentességi rendeletben foglalt mentesülési feltételeket, vagy a vállalkozások együttes piaci részesedése meghaladja az abban foglalt mértéket. Ilyen esetben egyedi értékelésre van szükség. E tekintetében is mankót nyújt a Bizottság

²⁹ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01. 61. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52011XC0114%2804%29>

³⁰ Tóth, 2014., 156-159. oldal.

³¹ A Bizottság 1217/2010/EU rendelete az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a kutatás-fejlesztési megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1217>

³² A Bizottság 1218/2010/EU rendelete az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a szakosítási megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1218>

iránymutatása a horizontális együttműködési megállapodásokról.³³ Az alábbiakban ezt a K+F megállapodásokra vonatkozóan mutatjuk be.

Ahogy korábban már említésre került, számos horizontális megállapodásra jellemző a kiegészítő jelleg. A K+F megállapodások tekintetében ez megnyilvánulhat abban, hogy a vállalkozások megosztják egymással a szakértelmüket, mely révén javíthatják a már piacon levő termékek minőségét, de teljesen új terméket is létrehozhatnak, vagy gyorsulhat az adott termék(ek) piacra juttatása. Ilyen megállapodás lehet többek között két gyógyszergyártó cég együttműködése egy járvány elleni vakcina kifejlesztésének céljából. Az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése alapján történő értékelés a következő szempontok vizsgálatát igényli:

- hatékonyság növelése, kiegészítő jelleg
- kizárólag nélkülözhetetlen korlátozások
- fogyasztók számára biztosított haszon
- verseny kizárásának tilalma
- valamint az értékelés időpontjában fennálló tények, általános kontextus³⁴

Végül, de nem utolsó sorban említést érdemel, hogy kivételt képeznek az általános kartelltilalom alól a csekély hatással bíró ún. *de minimis* megállapodások. Ilyennek minősülhetnek horizontális és vertikális megállapodások egyaránt, melyek közül a dolgozat szempontjából az előbbi a releváns. A Bizottság definíciója értelmében azon versenytársak közötti megállapodások mentesülnek, melyek esetében „*a megállapodás részes feleinek együttes piaci részesedése nem haladja meg a 10%-ot a megállapodás által érintett piacok egyikén sem...*”.³⁵ Azonban a versenykorlátozó, versenytorzító célú kartellek kivételt képeznek a mentesítés alól, hiszen a versenytársak közötti megállapodások, összehangolt magatartások is az általános tilalom hatálya alá esnek, így többek között a piacfelosztó, árörögztítő, vagy kibocsátást korlátozó kartellek akkor is

³³ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01. 61.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52011XC0114%2804%29>

³⁴ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01. 61.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52011XC0114%2804%29>

³⁵ A Bizottság Közleménye az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (1) bekezdése szerint a versenyt érzékelhetően nem korlátozó, csekély jelentőségű (*de minimis*) megállapodásokról https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52014XC0830%2801%29#ntr7-C_2014291HU.01000101-E0007

jogsértőnek minősülnek a Bizottság Közleménye alapján, ha egyébként piaci részesedésük nem terjed túl a 10%-on.³⁶

II.2. Uniós joggyakorlat

Az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése alóli mentesülés tekintetében az Európai Bíróság a *Wouters és társai kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten ügyben*³⁷ hozott ítélete fontos szerepet játszik. Ebben az ügyben az ügyvédek integrált együttműködést folytattak bizonyos könyvvizsgálókkal tevékenységük gyakorlása közben, mellyel kapcsolatban a versenykorlátozás miatt tiltott a nemzeti szabályozás. A Bíróság az ügyben kimondta, hogy a megállapodás, amennyiben a közérdeket szolgáló célt kíván elérni, melyhez a versenykorlátozás szükséges tényező, nem ütközik a közösségi jogba. A Bíróság általi döntéshozatali eljárás során felmerült ugyanis, hogy jelen versenykorlátozó együttműködés esetében előfordulhat, hogy az ügyvédek és könyvvizsgálók szakértelme kiegészíti egymást, s ez a kiegészítő jelleg egyrészt pozitív hatással van a gazdaságra, másrészt előnyt biztosít a fogyasztóknak (jelen esetben ügyfeleknek) is. Ennek eredményeképpen született meg az ún. *Wouters-teszt*, mely révén meghatározott szempontok szerint kerülnek górcső alá a versenykorlátozó megállapodások, döntések, valamint az összehangolt magatartások. Ennek értelmében három tényező vizsgálatát is el kell végezni:

- lényeges szempont a célkitűzés
- valamint annak arányossága a versenykorlátozó hatással
- emellett figyelembe kell venni az adott megállapodás vagy döntés átfogó gazdasági kontextusát is.³⁸

Ez utóbbit a Bíróság a *European Night Services és társai kontra Bizottság ügyben*³⁹ hozott ítéletében is kimondta.⁴⁰ Fontos azonban, hogy ugyanezen ügyben a Bíróság azt is kijelentette, hogy a versenykorlátozó megállapodások, döntések háttérét nem kell

³⁶ A Bizottság Közleménye az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (1) bekezdése szerint a versenyt érzékelhetően nem korlátozó, csekély jelentőségű (de minimis) megállapodásokról https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52014XC0830%2801%29#ntr7-C_2014291HU.01000101-E0007

³⁷ C-309/99. sz. ügy (ECLI:EU:C:2002:98)

³⁸ Berke – Papp, 2018., 48. – 49. oldal

³⁹ Joined Cases T-374/94, T-375/94, T-384/94 and T-388/94

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61994TJ0374>

⁴⁰ <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=142891> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.19.)

figyelembe venni, ha annak célja egyértelműen a verseny korlátozása, így például egy piacfelosztó vagy árrögzítő kartell ez alapján semmiképpen nem nyerhet mentesítést.

II.3. Krízistényezők, mint mentesülési lehetőségek

A történelem folyamán számos gazdaságot jelentősen befolyásoló krízishelyzettel kellett szembenéznie a vállalkozásoknak, ilyen többek volt között az I. és a II. világháború, valamint a 2008-as gazdasági világválság is. Az ilyen válsághelyzetek legtöbbször a kereslet visszaesésével kéz a kézben járnak minden szektorban, ez pedig szükségszerűen többletkapacitáshoz vezet. Azonban a COVID-19 járvány, a legújabb egész világot sújtó krízistényező több szempontból is eltér a korábbi válsághelyzetektől. Egyes piacokon, mint a vendéglátóipar vagy a légi közlekedés, a korábbi krízisekhez hasonló módon lecsökkent a kereslet. Más piacokon azonban erőteljes keresletnövekedés tapasztalható, ilyen többek között a bizonyos gyógyszerek, valamint más egészségügyi termékek, mint a kézfertőtlenítő szerek, illetve az orvosi maszkok piaca. Az előbb említett hirtelen „keresleti sokk” nem várt helyzetet teremtett, így érthető módon korlátokba ütközött annak kielégítése, s túlkereslet alakult ki.⁴¹ További eltérésként értékelhető, hogy a mostani pandémia hirtelen és váratlanul érkezett, így rendkívül gyors reakciót igényelt, míg a 2008-as válság több időt hagyott a vállalkozások számára a megfelelő válaszlépések megtervezésére.⁴²

Általánosságban elmondható, hogy kettősség mutatkozik a válsághelyzetek idején a kartellezés tekintetében: a krízis előtt is működő kartellek, különösen azok, melyek árrögzítés által igyekeztek maximalizálni profitjukat, gyakorta felbomlanak, hiszen a kereslet csökkenése által a vállalatok arra kényszerülhetnek, hogy csökkentsék az árakat. Ilyen helyzetben a kartelltagok között bizalmatlanság ütheti fel a fejét, hiszen szinte lehetetlen eldönteni, hogy az adott vállalkozás alacsonyabb árazása csalás, vagy pedig csupán a krízishelyzet következménye. Más vállalatok pont a krízishelyzetben döntenek a versenykorlátozó megállapodás mellett, hiszen ebben látják az egyetlen kiutat a szorult helyzetből. Ennek egyik fő indoka, hogy a vállalkozás az adott piac elhagyására, azaz

⁴¹ https://www.oxera.com/insights/agenda/articles/crisis-cartels-a-covid-19-side-effect/?fbclid=IwAR1heonuKbbyK1Zh5bhMdgtoEqiKHVoOguKi0q_gTSHWaXGDO4a4ez9R504 (utolsó letöltés ideje: 2021.07.10.)

⁴² <https://uni-bge.hu/hu/ez-a-krizis-mas-mint-a-tobbi> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.11.)

exitre kényszerülne, s a kartellezést véli a legcélravezetőbb megoldásnak ennek megakadályozására.⁴³

A válsághelyzet által különösen hátrányosan érintett piacokon tevékenykedő vállalatok számára az államok pénzügyi segítséget nyújthatnak, mely csökkentheti azt az ösztönző hatást, ami versenykorlátozó megállapodásokban öltene testet. Emellett az állam beavatkozhat a gazdaság szabad folyásába azáltal, hogy ő maga ösztönzi, vagy kifejezetten kéri a vállalatok együttműködését azokon a piacokon, melyeken túlkereslet alakult ki, illetve a létfontosságú terméket vagy szolgáltatást nyújtó piacokon.⁴⁴ Ezáltal értékes idő spórolható meg, hiszen hamarabb csökkenthető a hiány a kínálati oldalon, mely a jelenlegi koronavírus-járvány idején emberéleteket menthet meg. Ezen megállapodások haszna egyértelműen túlmutat az esetleges versenykorlátozó hatásokon, így az egyébként versenyjogi szempontból elítélendő kríziskartellek kivételesen engedélyezhetők.

II.4. Mentésítés a Tpv. alapján

Hazánkban az I. fejezetben már említett módon a Tpv. az uniós joghoz hasonlóan szabályozza mind a gazdasági versenyt korlátozó megállapodások, döntések és összehangolt magatartások tilalmát, s amint alább látni fogjuk, a mentésítés is az EUMSZ-ben megfogalmazott feltételekhez hasonlóan alakul.

Mentesülésre ad lehetőséget a Tpv. 17. §-a abban az esetben, ha az alábbi négy, konjunktív feltételt teljesül:

- *„az hozzájárul a termelés vagy a forgalmazás észszerűbb megszervezéséhez, vagy a műszaki vagy a gazdasági fejlődés előmozdításához, vagy a környezetvédelmi helyzet vagy a versenyképesség javulásához;*
- *a megállapodásból származó előnyök méltányos része a megállapodásban részt nem vevő üzletfelekhez jut;*
- *a gazdasági verseny velejáró korlátozása vagy kizárása a gazdaságilag indokolt közös célok eléréséhez szükséges mértéket nem haladja meg és*
- *nem teszi lehetővé az érintett áruk jelentős részével kapcsolatban a verseny kizárását.”*

⁴³ https://www.gvh.hu/fogyasztoknak/informatori_dij (utolsó letöltés ideje: 2021.07.10.)

⁴⁴ https://www.oxera.com/insights/agenda/articles/crisis-cartels-a-covid-19-side-effect/?fbclid=IwAR1heonuKbbyK1Zh5bhMdgtoEqiKHVoQguKi0q_gTSHWaXGDO4a4ez9R504 (utolsó letöltés ideje: 2021.07.10.)

A tilalom, szintén az uniós jog mintájára, a Tpv. 13. § (1) bekezdés értelmében nem terjed ki a *de minimis* megállapodásokra. Ebbe a körbe tartozhat horizontális, versenytársak közötti és vertikális megállapodás egyaránt. Ugyanezen paragrafus (2) bekezdésének a) pontja, átvéve az EU-s definíciót fogalmazza meg a versenytársak közötti csekély jelentőségű megállapodás fogalmát, tehát 10%-ban kerül meghatározásra a piaci részesedés maximum mértéke. Azonban a versenyt kizáró, korlátozó vagy torzító célú kartellek az uniós szabályozás mintájára a Tpv. 13. § (3) bekezdése értelmében nem nyerhetnek ezen az alapon mentesülést.

III. Kríziskartellek Magyarországon

A kartellek és mentesülések általános bevezetője után rátérünk a kríziskartellek megítélésére a különböző országokban és régiókban.

III.1. Kríziskartellek a múltban

Magyarországon nem teljesen ismeretlenek a válság idején, kényszerűségből létrejövő kríziskartellek. Ugyanakkor számuk nem kiugróan magas, ez nyilván köszönhető annak, hogy a kríziskartellek létezése feltételezi valamely krízistényező fennállását, másrészt pedig, hogy Magyarországon a szocialista időkben szabadpiaci versenyről eleve csak szűk körben lehet beszélni.

Mégis, már a 19. századból ismerős lehet az úgy nevezett osztrák-magyar vaskartell. Az 1867-s kiegyezést követően a magyar vasipar a nyugati országokhoz képest elmaradott volt. Mikor az 1880-as évekre kezdte volna hozni lemaradását, más államokban már a túltermelés jelei mutatkoztak. A magyar vasipar összeomlásának elkerülése érdekében 1885-ben létrejött a „tartóvas kartell”, és egy évvel később az Osztrák-Magyar Monarchia csaknem összes vasműve vaskartellben állapodott meg. Ezt a vaskartellt azonban határozott időre kötötték, és a megállapodást három évente újították meg. Mikor az 1899-ben a megállapodás meghosszabbítása elmaradt, a kartell felbomlott, és gazdasági válság vette kezdetét. A történetek hatására 1902-ben újabb kartell jött létre.⁴⁵

A fenti példa ugyan még az árdragító visszaélésekről szóló 1920. évi XV. törvénycikk, és a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V törvénycikk előtt, egy máitól nagyban különböző gazdasági környezetben merült fel, mégis jól mutatja, hogy válság idején a piacon lévő vállalkozások együttműködése egy válság elkerülése, vagy annak hatásainak enyhítése érdekében létfontosságú lehet.

A versenyjog megjelenésével azonban a kartellek általános megítélése változott, és bár továbbra is szükséges lehet a vállalkozások válság alatti együttműködése, az Európai Unió, és a magyar versenyhatóság is óvatos politikát folytatva legtöbb esetben elzárkózik attól, hogy a vállalkozások versenykorlátozó megállapodásainak mentességet ígérjen, vagy nyíltan jóváhagyja azokat.⁴⁶

⁴⁵ Laár Tibor: A 19. századi osztrák-magyar vaskartell tanulságai. 2007. Országos Műszaki Múzeum - Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége. [A 19. századi osztrák- magyar vaskartell tanulságai - CORE](#) 79-81. o.

⁴⁶ Barnóczki, 2019. 19. o.

III.2. A járvány hatása a magyar piacokra

Ahogy a II. fejezetben már szóba került, a gazdasági válságok a legtöbb esetben a keresletet csökkentik. A jelen koronavírus járvány okozta válság azonban az egyes piacokon eltérő eredményekkel járt. Ahogy korábban is említésre került, az egészségügyi termékek és szolgáltatások, különösen a kézfertőtlenítők és orvosi maszkok iránti kereslet hihetetlen mértékben ugrott meg. Magyarországon ez konkretizálva azt jelentette, hogy 2020. január elsején az egyszer használatos, három rétegű orvosi maszkok ára még 50 Ft/darab, az FFP2 speciális maszkoké 900 Ft/darab, az FFP3 típusú légzőkészülékeké 1600 Ft/darab körül volt. 2020 február második hetében az egyszerű, egyszer használatos maszkok ára átlagosan a hatszorosára (337 Ft/darab) nőtt, az FFP2 maszkok ára pedig 2890 Ft/darabra emelkedett.⁴⁷

Hasonló növekedés volt megfigyelhető a kézfertőtlenítők piacán. Magyarország egyik leglátogatottabb, Árukereső.hu oldalán a kézfertőtlenítők iránti kereslet 2020 március 11-e után 110-szeresére emelkedett.⁴⁸

A kereslet ilyen drámai megnövekedése nem magyar specialitás, az egész világon hasonló folyamatok voltak megfigyelhetőek. A vírustól való félelem, illetve a járvány elején bevezetett kijárási korlátozások miatt hirtelen mindennél fontosabbá vált a vállalkozások számára az online térben való megjelenés. Ezt támasztja alá, hogy a 2020-s évekre jelentősen megnőtt a „.hu” regisztrált oldalak száma.⁴⁹

A másik oldalról viszont bizonyos vállalkozások számára a járvány nagy mértékű keresletcsökkenést eredményezett. A vendéglátóhelyek forgalma jelentősen lecsökkent, ezzel súlyos veszteségeket könyvelhettek el.⁵⁰ Mivel az emberek alapvetően kevesebbet utaztak, az üzemanyagárak is lecsökkentek, 2020 májusában a 95-s benzín ára 300 Ft/liter alatt volt.⁵¹ A lízingpiacon is visszaesés jelentkezett 2020-ban, mely 2021-ben egyelőre stagnál.⁵² A játék kiskereskedők piacát annyira megviselte a válság, hogy 2020 első felében közel 40%-t csökkent a játékkereskedők alkalmazotti létszáma.⁵³

⁴⁷ [Így lett az 50 forintos orvosi eszközből 5000 forintos dizájnerkiegészítő: idővonalon a szájmázk-piac | Forbes.hu](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 12.)

⁴⁸ [Friss adatok: kereslet-, kínálat- és árváltozások a koronavírus hatására \(kosarertek.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 12.)

⁴⁹ [Van kapcsolat a koronavírus, a domainek és a webshopok között? \(kosarertek.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 12.)

⁵⁰ [Turizmus, vendéglátás \(ksh.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 13.)

⁵¹ [Árak \(ksh.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 17.)

⁵² [Magyar Lízingszövetség: A járvány ellenére jól kezdte az évet a piac | Economia \(cafeblog.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 13.)

⁵³ [A játék kiskereskedelemet is megviselte a járvány - Piac&Profit - A kv-k oldala \(piacesprofit.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 13.)

III.3. Vállalkozások magatartásai, és versenyjogi megítélésük

A válság különböző módokon érintette az egyes piacokat, ebből is következően az egyes vállalkozások reakciója is nagy mértékben függött attól, hogy a kereslet drámai megnövekedésével, vagy annak csökkenésével kellett szembenéznie.

A megnövekedett kereslettel szembesülő vállalkozások számára az ár felemelése a piaci változásokra reagáló, logikus lépés volt. Nyilvánvaló, hogy a kereslet megnövekedésével az adott termék vagy szolgáltatás ára is megnövekszik (különösen, ha az adott termék vagy szolgáltatás végesen áll csak rendelkezésre). Ebből következően valószínűtlen, hogy az árakat külön-külön, egymástól függetlenül felemelő vállalkozások magatartásait a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) jogellenesnek találja.

Természetesen ettől különbözik az az eset, ha a vállalkozások kifejezett árrögzítő megállapodásokat kötöttek, vagy egymás számára olyan többletinformációkat szolgáltatottak, amelyek alapján a piacon fennálló hatékony verseny alapját képező bizonytalanságot kiiktathatták. A GVH jelen dolgozat megírásakor még nem hozott olyan döntést, amely ilyen, a járvány során folytatott magatartással lett volna kapcsolatos. Mindenesetre általában a kereslet megnövekedésével szembesülő piacokon a kereslet növekedésével folyamatosan növekedik az ár is, így kérdéses, eleve mennyire volna indokolt a vállalkozások számára minimum ár meghatározása.

Ennél nehezebb kérdést jelent a piac esetleges felosztása. Így kérdéses, hogy vállalkozások olyan megállapodása, melynek nem csak hatása, de célja is a piac felosztása a hatékonyság javítása, egészen pontosan a megnövekedett keresleti igények kielégítése érdekében, vajon elfogadható lehet-e a versenyhatóságok által. Általában elmondható, hogy a piacfelosztás is megvalósíthat „kőkemény kartell”.⁵⁴ Az azonban lényeges, hogy rendkívüli esetben – és a jelenlegi járvány okozta válság alighanem ilyennek számít – lehetőség van az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése szerinti kimentésre, amennyiben a piacfelosztás elengedhetetlenül szükséges a hatékonyság növeléséhez.⁵⁵

Tehát az árrögzítés szinte bizonyosan jogszerűtlen a versenyjog szempontjából, míg a piacfelosztással kapcsolatban ugyanez már csak alapos elemzés után mondható ki. Ha ugyanis igazolható, hogy a vállalkozások közötti megállapodás fő célja a megfelelő kínálat biztosítása a készletek hiánya miatt, és a köztük lévő együttműködés e cél eléréséhez szükséges mértéket nem

⁵⁴ Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01. 190.

⁵⁵ Whish – Bailey, 2018. 544. o.

haladja meg, továbbá az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdésében foglalt további feltételeknek is megfelel, úgy az ilyen megállapodások valószínűleg nem minősülnek majd versenykorlátozónak.

Érdekes kérdés lehet még a kollektív erőfölénnyel való visszaélés, azon belül is a túlzó árazás, illetve a szerződéskötéstől való indokolatlan elzárkózás. Általában is igaz, hogy a gazdasági erőfölénnyel rendelkező vállalkozások az átlagos piaci erejű vállalkozásokhoz képest fokozott felelősséggel bírnak.⁵⁶ Ez ugyanígy igaz akkor is, ha nem egy, hanem több vállalkozás rendelkezik kollektív erőfölénnyel.

A túlzott árazás miatt akkor lehet jogellenes a vállalkozások által szabott ár, ha a gazdasági erőfölényben lévő vállalkozások a korábban érvényesített árat nagyobb mértékben emelik, mint azt a gazdálkodási körülményeikben objektíve bekövetkezett változások indokolják.⁵⁷ Vagyis ha több vállalkozás a piacon erőfölénnyel rendelkezik, és az árakat a szabad versenyben érvényesülő árnál indokolatlanul magasabban húzzák meg, úgy magatartásuk versenyellenes lehet. A kereslet növekedéssel érintett piacokon alighanem ilyen probléma nem merülhet fel, hiszen valószínűtlen, hogy az egyébként is készlethiánnyal küszködő vállalkozás a váratlanul többszörösre emelkedett keresleti igényekre reakcióként adott árazása indokolatlanul túlzó volta bizonyítható lenne.

A másik releváns piaci magatartás a szerződéskötéstől való indokolatlan elzárkózás. A gazdasági erőfölénnyel rendelkező vállalkozás fokozott felelőségéből adódóan a szerződéskötéstől korlátozottabban zárkozhat el. Felelőssége megállapítható akkor, ha magatartását nem tudja objektív, üzletszerű indokokkal igazolni, és magatartása a piacon folyó versenyre negatív hatással van.⁵⁸

A jelen járványhelyzet alatt számos üzlet adott olyan tájékoztatót, mely szerint fogyasztói igényeket korlátozottan fognak csak kiszolgálni. Így például a Tesco közzétett egy tájékoztatót, mely szerint több termék online rendelése esetén egyszerre mindösszesen csak hat darabot lehetett rendelni.⁵⁹ Az ehhez hasonló, készlethiányból fakadó intézkedések objektív, üzletszerű okokkal magyarázhatóak, így valószínűleg a versenyhatóságok sem találják majd azt jogszerűtlennek.

Ahogy a IV. fejezetben részletesebben is szóba kerül, a járványhelyzet okozta nehézségekkel a versenyhatóságok is tisztában vannak. Éppen ezért a nem kirívóan okszerűtlen üzletpolitikát folytató vállalkozás magatartása alighanem nem ad majd okot sem a 11. §, sem a 21. § szerinti jogsértés megállapítására.

⁵⁶ VJ/126/2000.

⁵⁷ VJ/17/1998.

⁵⁸ VJ/10/2002.

⁵⁹ [Egyenlőtlen a nyomás a hazai e-kereskedőkön – Kosárérték.hu \(kosarertek.hu\)](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 14.)

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar versenyhatóság teljesen feladná a kartellek felkutatásának és feloszlításának feladatát. Így 2021. július 14-én a GVH közleményt adott ki, amely szerint kartellgyanú miatt vizsgálatot indított a BKV „Menetrend szerinti hajóüzemeltetés” tárgyában lefolytatott közbeszerzési eljárás kapcsán.⁶⁰ Tévedés lenne tehát azt hinni, hogy mindösszesen a válságra tekintettel a GVH elnézőbb volna a fogyasztók érdekeit nem szolgáló, versenyt korlátozó vagy kizáró kartellmegállapodásokkal szemben.

A GVH sok más versenyhatósághoz hasonlóan közleményt adott ki az engedékenységi politikával kapcsolatban (pontosabban a már meglévő közleményt módosította). A járvány alatt módosított szövegű közlemény rögzíti, hogy „a kartellekkel és árak rögzítésére irányuló jogsértésekkel szembeni fellépést a GVH kiemelt feladatának tekinti”.⁶¹ Hangsúlyozandó, hogy mivel a kartell hatályos fogalma csak a Tptv. 11. §-ban foglalt megállapodásra vonatkozik, az erőfölénnyel való visszaéléses ügyekre az engedékenységi politika, a Tptv. 78/A. § szerinti rendelkezések nem alkalmazhatóak.

A IV. fejezetben részletezett, ECN által kiadott közlemény szerint a járványhelyzetre tekintettel a vállalkozások a nemzeti versenyhatóságokhoz fordulhatnak magatartásuk EUMSZ rendelkezéseinek való megfelelése megállapítása érdekében. Sajnos arra nézve nincsen adat, hogy Magyarországon hány vállalkozás élt ezzel a lehetőséggel, illetve e lehetőségről egyébként a GVH oldalán sem lelhető fel megfelelő tájékoztató. Kérdés, hogy ez a lehetőség az egyes versenyhatóságokat milyen mértékben terheli le, viszont mindenképpen előnyösnek tűnik, hogy a jogsértések könnyebben elkerülhetőbbé, megelőzhetővé válhatnak. Erre azért is van szükség, mivel a jogsértés megállapítását követően alkalmazott szankció sajnos igen kevés eséllyel képes az eredeti állapot helyreállítására (erről részletesebben lásd VI. fejezet).

⁶⁰ [Kartellt gyanít a Versenyhivatal a BKV hajóüzemeltetési közbeszerzése körül - GVH](#) (utolsó letöltés ideje: 2021. 07. 14.)

⁶¹ A Gazdasági Versenyhivatal elnökének és a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa elnökének 14/2017. közleménye a Tptv. 78/A. §-a szerinti engedékenységre vonatkozó szabályok alkalmazásáról (egységes szerkezetben az azt módosító 1/2021. közleménnyel). 8. pont.

IV. Az Európai Unió válságkezelése a versenykorlátozó megállapodások vonatkozásában

IV.1. Szektorális krízisek kezelése

Ahogy a korábbi fejezetekben láthattuk, léteznek nagyobb volumenű, több szektort érintő krízisek, mint például egy globális pandémia, ami e dolgozat középpontjában is áll. Emellett azonban előfordulnak egy-egy szektorra korlátozódó problémák. Ilyen például, ha egy adott szektor strukturális gondokkal küzd, melyet a vállalkozások sokszor összehangolt kapacitáscsökkentéssel kívánnak megoldani. Ilyen probléma ütötte fel a fejét az ír vágómarhapiacra, melynek megoldására az ír kormány egy tanulmány elkészítésében az javasolta az ágazatban tevékenykedő vállalatoknak, hogy jelentős mértékben csökkentsék a feldolgozók számát. Ennek érdekében a feldolgozók fele egységbe (BIDS) tömörült, majd a piacról kilépők kártalanítása érdekében, valamint a további kapacitáscsökkentés céljából típusmegállapodásokat kötöttek. Ezek voltak az ún. BIDS-megállapodások, melyek részese volt a piacon tevékenykedő vállalatok 93%. Ezeket bejelentették a nemzeti versenyhatóságnak, azonban az versenykorlátozónak minősítette őket a közösségi jog alapján, azonban a nemzeti bíróság ezzel ellentétes állásponton volt, emiatt pedig előzetes döntéshozatali kérelemmel fordult az Európai Bírósághoz. A BIDS megállapodások célja nem csupán a versenykorlátozás volt, hanem a marha- és borjúhús-feldolgozó ipar hosszú távú protekciója. A Bíróság ennek ellenére kimondta, hogy a szabad verseny értelmében a piaci szereplőknek külön kell kialakítaniuk saját stratégiájukat a probléma kezelése érdekében, a BIDS-megállapodások pedig a közösségi jog általi tilalomba ütköznek, hiszen céljuk a verseny korlátozása.⁶² A fenti szektorális krízishelyzet kezelésére létrejött horizontális kooperáció tehát annak ellenére is jogsértőnek minősült a Bíróság szerint, hogy a kérdéses vállalkozások a piac megmentése érdekében működtek együtt. A mentesülésre a Bíróság nem tért ki explicit módon, ugyanis azt a kérdést a nemzeti bíróság nem terjesztette elő előzetes döntéshozatalra.⁶³

⁶² C-209/07. sz. ügy (2009/C 6/07)

⁶³ Tóth, 2014, 183. o.

IV.2. Az Európai Versenyhatóságok Hálózatának reakciója a pandémiára

Az Európai Versenyhatóságok Hálózata (*European Competition Network, ECN*), melyet az Európai Bizottság, illetve az Európai Unió tagállamainak versenyhatóságai alkotnak, 2020 márciusában a globális pandémiára válaszul közleményt adott ki a versenyjogi szabályok vírushelyzet alatti alkalmazásáról. Ebben kijelentette többek között, hogy a szükséges és arányos együttműködések ellen nem fog fellépni, amennyiben azok célja a szűkös erőforrások lehető leghatékonyabb elosztása. Fontos, hogy átmeneti jellegű megállapodásokra, összehangolt magatartásokra vonatkozik, tehát nem végleges engedélyezésről van szó, hanem kifejezetten a válságkezelésre fókuszál. Hangsúlyozza, hogy ezen magatartások jelenleg vagy egyáltalán nem korlátozzák a versenyt, vagy ha igen, akkor az előnyök túlszárnyalják a hátrányait. Amennyiben a vállalatok bizonytalanok, fordulhatnak az Európai Bizottsághoz, az EFTA Felügyeleti Hatóságához, illetve a nemzeti hatóságokhoz is útmutatásért, amelyek adott esetben megerősíthetik, hogy a kérdéses magatartás jelenleg nem ütközik versenyjogi tilalomba. Azon rendkívül fontos, hogy a fenti indokokból történő mentesítés nem járhat a fogyasztók számára negatív következménnyel, így a közlemény kiemeli, hogy azon vállalkozások ellen kíméletlenül fel kell lépni, amelyek a járványkezeléshez nélkülözhetetlen termékeket nem a piaci verseny alakította árakon értékesítik, így például az árrögzítő kartellek továbbra is tilalom alá esnek. Az ECN továbbá fellép azon vállalatok ellen is, amelyek bármilyen más módon egyéni érdekből kihasználják a jelenlegi helyzetet.⁶⁴

Összegezve a fentieket láthatjuk, hogy a versenyjogi szabályokat továbbra is be kell tartani, öncélú kihasználása a járványhelyzet kezelésével kapcsolatos engedékenységek szigorúan tilos, s a kartellezés vagy az erőfölénnyel visszaélő vállalatok továbbra is versenyjogi szankciókra számíthatnak.⁶⁵

IV.3. Az Európai Bizottság válasza a járványhelyzetre

Az Európai Bizottság 2020 áprilisában a koronavírus-járvány jelentette krízisre reagálva kiadta az 'Ideiglenes keret az üzleti együttműködéssel kapcsolatos antitröszt kérdések

⁶⁴ Antitrust: Joint statement by the European Competition Network (ECN) on application of competition law during the Corona crisis

https://ec.europa.eu/competition/ecn/202003_joint-statement_ecn_corona-crisis.pdf

⁶⁵ <https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/jog/articles/egyuttmukodhetnek-e-a-versenyarsak-veszelyhelyzetben.html> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.12.)

vizsgálatára a jelenlegi COVID-19 járvány miatt kialakuló sürgős helyzetekre válaszul⁶⁶ közleményét, mely a pandémia miatt együttműködő vállalkozások tevékenységével kapcsolatosan tartalmaz iránymutatást. Fontos már az elején megemlíteni, hogy e közlemény hatályán kívül esnek azon kríziskartellek, melyek a kibocsátást korlátozva működnek együtt,⁶⁷ hiszen jelen esetben a mentesülési lehetőséget elsősorban a keresleti sokk okozta hiány kielégítése, valamint a nélkülözhetetlen termékek és szolgáltatások megfelelő, koordinált elosztása jelenti. Mentességet élveznek azon vállalkozások együttműködései, melyek megfelelnek a meghatározott, konjunktív feltételeknek és teljesítik a Bizottság által meghatározott kötelezettségeket. Ennek megfelelően ebbe a körbe azok tartozhatnak, akik alapvető termékeket vagy szolgáltatások piacán megjelenő krízis miatti kínálati hiány csökkentését tűzik ki célul, továbbá idő- és mennyiségi korlátozással is számolniuk kell. Az időkorlátozás az átmeneti jelleget jelenti, tehát csak addig nem problematikus a Bizottság számára az együttműködés, amíg a krízishelyzet vagy az ellátási hiány tart. A mennyiségi korlátozás alatt azt kell érteni, hogy csak a hiány mértékéig engedélyezett a kooperáció, ha ezen túlterjeszkednek a vállalkozások, az már versenyjogi jogsértésnek, versenykorlátozó magatartásnak minősül majd. Emellett az együttműködő versenytársaknak kötelessége részletesen dokumentálni a megállapodásaikat, melyet a Bizottság kérésére annak rendelkezésére kell bocsátaniuk.⁶⁸

Amennyiben a vállalkozások együttműködnének egymással, de bizonytalanok abban a tekintetben, hogy versenyjogilag aggályosnak minősül-e ezen tevékenységük, vagy pedig az EUMSZ 101. cikk (3) bekezdése szerint mentesülhetnek, a Bizottságtól egyedi üggyel kapcsolatos iránymutatást kérhetnek, melynek két formája létezik: a tájékoztató, valamint a megerősítő levél. Ezen utóbbit kapta meg a Medicines for Europe gyógyszeripari szövetség is, habár az előző bekezdésben említett feltételek és kötelezettségek teljesítése mellett sem engedélyezte a Bizottság a mennyiségekkel kapcsolatos bizalmas információk cseréjét a tagvállalkozások számára. Ez a következő fejezetben részletezésre kerül majd. Érdekesség, hogy az 1/2003/EK rendelet hatálybalépése óta a Bizottság

⁶⁶ A Bizottság Közleménye: Ideiglenes keret az üzleti együttműködéssel kapcsolatos antitröszt kérdések vizsgálatára a jelenlegi COVID-19-járvány miatt kialakuló sürgős helyzetekre válaszul

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC0408%2804%29>

⁶⁷ <https://jog.tk.hu/blog/2020/04/vallalkozasok-egyuttmukodese-az-egeszsegugyi-termek-piacan> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.11.)

⁶⁸ <https://jog.tk.hu/blog/2020/04/vallalkozasok-egyuttmukodese-az-egeszsegugyi-termek-piacan> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.11.)

egyedi ügyben nem ad iránymutatást, azonban a jelenlegi vírus által okozott krízishelyzetben kivételt tesz.⁶⁹

Önmagában tehát a krízis nem lehet elegendő indok arra, hogy a tagállami kereskedelemre hatást gyakorló kartellek versenyjogi szempontból mentesülést nyerjenek, szükség van a további, szigorúan meghatározott feltételek teljesülésére is, valamint a kartelltagoknak el kell tűrniük azt is, hogy az Európai Bizottság folyamatos felügyelet alatt tarthatja őket, dokumentumaikat pedig a Bizottság kérésére kötelesek kiadni. A koronavírus idején azonban az előbb említett versenytársi együttműködések mellett jó eséllyel versenyjogot sértő megállapodások is születtek és születnek, melyek nem részesülhetnek semmilyen mentességben, s amelyekkel szemben továbbra is szankciók alkalmazandók.⁷⁰

IV.4. Jogszerű horizontális megállapodások a gyakorlatban I.: Medicines for Europe

A Medicines for Europe (a továbbiakban: MfE) gyógyszeripari szövetség, mely tagvállalkozásai révén jelenleg 67%-os piaci részesedéssel rendelkezik az európai gyógyszeripari szektorban. Az MfE 2020. április 06-án az Európai Bizottsághoz fordult azzal kapcsolatban, hogy bizonyos kooperációs tevékenységek, melyek révén a COVID-19 járvány idején kialakult hiányt kívánja kezelni a nélkülözhetetlen gyógyszeripari termékek tekintetében, beleütköznek-e az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése szerinti kartelltilalomba, vagy mentesülést nyerhetnek ugyanezen cikk (3) bekezdése által. Választ rendkívül rövid időn belül, 2020. április 08-án kaptak elfogadó levél (*comfort letter*) formájában. Az MfE a tagállamok közötti szolidaritás alapelveivel összhangban⁷¹ egy együttműködési projektet javasolt, melynek egyik eleme, hogy elemzi és modellezi a nélkülözhetetlen gyógyszerek iránti igényt, majd az ez alapján megállapított keresletre alapozva határozza meg a gyártás és a készletek allokációját, s osztja el a szűkös erőforrásokat. Ennek célja, hogy járvány idején a gyógyszergyártó cégek együttműködése révén növelje a gyártás hatékonyságát és hatékonyabbá tegye az elosztást, ezáltal

⁶⁹ <https://www.bristows.com/news/european-commission-resurrects-comfort-letters-to-combat-covid-19/> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.09.)

⁷⁰ https://www.oxera.com/insights/agenda/articles/crisis-cartels-a-covid-19-side-effect/?fbclid=IwAR1heonuKbbyK1Zh5bhMdgtoEqiKHV0QguKi0q_gTSHWaXGDO4a4ez9R504 (utolsó letöltés ideje: 2021.07.10.)

⁷¹ <https://www.medicinesforeurope.com/wp-content/uploads/2020/04/Medicines-for-Europe-Press-release-European-antitrust-guidance-08042020.pdf> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.16.)

eredményesebben kezelje az európai piacon a nélkülözhetetlen gyógyszerek tekintetében kialakult kínálati hiányt.

A Bizottság megérte és elfogadja, hogy a javasolt modellezési rendszerre jelenleg égető szükség van, hiszen a gyógyszergyártók egyes esetekben túlbecsülik, más esetben alábecsülik a keresletet, melynek oka főként a járványhelyzet okozta bizonytalansági faktorban keresendő. Emellett megérte azt is, hogy a készletek optimalizált felhasználásához további koordinációra van szükség a gyártók között, mely magában foglalhatja a gyártó Elfogadó levelében kijelenti, hogy az MfE által javasolt kooperatív magatartás mentesül az EUMSZ szerinti tilalom alól, amennyiben az alábbi, kumulatív feltételeket teljesíti:

- jegyzőkönyvvezetési kötelezettség: minden egyes megbeszélésre vonatkozik, s ezen dokumentumok megosztásra kerülnek az Európai Bizottsággal
- időbeli korlát: kizárólag a járvány idején működhetnek együtt a vállalatok
- nyitottság: csatlakozási lehetőség biztosítása minden egyes gyártó számára, amely részt kíván venni az együttműködésben
- korlátozott információcsere: csupán a nélkülözhetetlen üzleti információk cseréje megengedett a kooperáló vállalkozások között, ezt a Bizottság folyamatosan figyelemmel kíséri

Ahogy már a II. fejezetben röviden említésre került, a Bizottság az előző feltételek teljesítése mellett is kihangsúlyozza, hogy az ármegállapodások vagy bármilyen nem nélkülözhetetlen együttműködés a résztvevő vállalkozások között nem megengedett. Fontos kiemelni, hogy a vállalatok egyoldalúan nem emelhetik az árakat. A Bizottság e levélben foglalt a következtetésekre a tagállami versenyhatóságokkal egyeztetve jutott.⁷²

IV.5. Jogszerű horizontális megállapodások a gyakorlatban II.: „The EU Matchmaking Event”

A „*The Matchmaking Event*” az Európai Bizottság 2021. március 29-én és 31-én tartott, tagállami vállalkozások részvételével zajló B2B (*Business-to-business*, azaz vállalkozástól vállalkozásig) eseménye volt, mellyel kapcsolatban a Bizottság elfogadó levelet bocsátott ki. Az esemény célja az volt, hogy a vállalatok kapcsolatot építhessenek

⁷² https://ec.europa.eu/competition/antitrust/medicines_for_europe_comfort_letter.pdf (utolsó letöltés ideje: 2021.07.18.)

egymással annak érdekében, hogy az Unióban engedélyezett vagy engedélyezés alatt álló COVID-19 elleni vakcinák előállításai és szállítási kapacitásait növeljék és minél szélesebb körben kiterjesszék.⁷³

A Bizottság elfogadó levélben fogalmazta meg útmutatását azzal kapcsolatban, hogy a vállalatok (beleértve a közvetlen versenytársakat is) közötti kapcsolatteremtés és bizalmas információcsere hogyan valósulhat meg az Ideiglenes Kerettel⁷⁴ összhangban. Kijelenti, hogy mind az ellátási lánc különböző szintjein elhelyezkedő vállalatok, mind versenytársak között megengedett az együttműködés, hiszen a vakcinagyártás- és elosztás meggyorsítása és hatékonyabbá tétele olyan prioritás, melynek érdekében ezen magatartások és megállapodások mentesülnek az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése alól.

A Bizottság külön kitér a versenytársak közötti információcsere szabályozására, eszerint ezen vállalkozások nem oszthatnak meg egymással olyan üzleti információkat, melyek a versengő termékek árával, költségével, eladásával, az ezekkel kapcsolatos befektetésekkel és további terjeszkedéssel kapcsolatosak és mindent megbeszélést dokumentálniuk kell. Ez alól kivétel, ha nélkülözhetetlen a cél elérése érdekében a versengő termékeket érintő bizalmas információk megosztása a versenytárs vállalkozással, akkor mindezt be kell előre jelenteniük a Bizottságnak, amely iránymutatást ad a kérdésben. A *comfort letter* értelmében az esemény társszervezőinek nyomon kell követnie, hogy mely vállalkozások tartottak megbeszélést mely vállalkozásokkal, s az erről készített dokumentumot kérésre meg kell osztaniuk a Bizottsággal.⁷⁵

Fontos, hogy a Bizottság levele nem terjed ki a versenytársak közötti árakat érintő megbeszélésekre, valamint az eseményt követő együttműködéseikre sem. Ilyen esetben továbbra is a vállalatoknak kell meghatározniuk a jogszabályok alapján, hogy tilalom alá esik-e az adott megállapodás, összehangolt magatartás vagy döntés. A Bizottság

⁷³ <https://matchmaking-event-towards-vaccines-upscale.b2match.io/> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.18.)

⁷⁴ A Bizottság Közleménye: Ideiglenes keret az üzleti együttműködéssel kapcsolatos antitruszt kérdések vizsgálatára a jelenlegi COVID-19-járvány miatt kialakuló sürgős helyzetekre válaszul <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC0408%2804%29>

⁷⁵ [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-030-3664?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true#co_anchor_a485821](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-030-3664?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true#co_anchor_a485821) (utolsó letöltés ideje 2021.07.18.)

kihangsúlyozza, hogy a vállalkozások a tevékenységük jogszerűségével kapcsolatosan bizonytalanság esetén továbbra is fordulhatnak hozzá iránymutatásért.⁷⁶

⁷⁶https://ec.europa.eu/competition/antitrust/comfort_letter_coronavirus_matchmaking_event_25032021.pdf (utolsó letöltés ideje: 2021.07.19.)

V. Nemzetközi kitekintés

V.1. OECD iránymutatás

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) egy nemzetközi szervezet, melynek Magyarország is tagja. Székhelye Párizs, fő célja a társadalmi-gazdasági jólét növelése, melynek elérése érdekében kutató-elemző, koordináló tevékenységet végeznek.⁷⁷

A COVID-19 által kiváltott krízisre reagálva 2020. májusában kiadott egy olyan publikációt, mely irányítúként szolgál az OECD tagországok kormányai és nemzeti versenyhatóságai számára a vállalkozások együttműködéseinek jogszerű vagy jogsértő mivoltának megítélése tekintetében.⁷⁸

A publikáció hangsúlyozza, hogy a jelenlegi krízishelyzet kezelése érdekében bizonyos vállalkozások közötti együttműködések engedélyezhetők, mint például a K+F megállapodások, azonban a versenyhatóságok nem hagyhatják, hogy ez az átmeneti engedékenység hosszú távon torzítsa a piaci versenyt. Továbbra is figyelniük kell és fel kell lépniük a kőkemény kartellekkel szemben. Javasolja a bizonytalansági faktor kiiktatása végett a kormányzatoknak és a versenyhatóságoknak, hogy tegyenek közzé iránymutatást a vállalkozások számára azzal kapcsolatban, hogy mely együttműködések milyen feltételek mellett tekintenek a tilalom alól mentesnek. Példának az Európai Bizottság e dolgozatban már korábban említett Ideiglenes Keretét is felhossa. További javaslata, hogy a versenyhatóságok is működjenek együtt és adják át egymásnak tudásukat, gyakorlati tapasztalataikat a krízishelyzetben kialakuló együttműködések kezelése kapcsán. Kiemeli, hogy a vírus terjedését megakadályozó kormányzatok által bevezetett korlátozások tovább nehezítik a kínálati hiány kezelését. A kormányzati beavatkozások mellett így magánszektor szereplői általi együttműködések lehetnek a leghatékonyabb válságkezelési eszközök, hiszen a hirtelen támadt keresleti sokk kielégítése egyes piacokon a vállalatok közös megállapodásai és döntései nélkül rendkívül időigényes és nehézkes volna.

⁷⁷ <https://www.mnb.hu/a-jegybank/informaciok-a-jegybankrol/nemzetkozi-kapcsolatok/a-gazdasagi-egyuttmukodes-es-fejlesztes-szervezete-oecd> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.15.)

⁷⁸ OECD: Tackling Coronavirus (COVID-19): Contributing to a global effort - Co-operation between competitors in the time of COVID-19
<https://www.oecd.org/competition/Co-operation-between-competitors-in-the-time-of-COVID-19.pdf>

A publikáció szerint jó példája a jogszerű kooperációknak a dolgozatban már korábban említett elfogadó levél a Medicines for Europe-nak, valamint Ausztráliában a Bankszövetség és a bankok együttműködése a járvány hatásait enyhítendő hitelek és egyéb pénzügyi szolgáltatások nyújtására magánszemélyek és vállalkozások számára.

Kiemeli, hogy a vírus terjedését megakadályozó kormányzatok által bevezetett korlátozások tovább nehezítik a kínálati hiány kezelését. A kormányzati beavatkozások mellett így magánszektor szereplői általi együttműködések lehetnek a leghatékonyabb válságkezelési eszközök, hiszen a hirtelen támadt keresleti sokk kielégítése egyes piacokon a vállalatok közös megállapodásai és döntései nélkül rendkívül időigényes és nehézkes volna.⁷⁹

Az OECD listázza a megengedhető együttműködés általános feltételeit. Ide tartozik a fogyasztói jólét növelésének célja, mely mind az EU-ban, mind az USA-ban nagy hangsúlyt kap. Azon vállalkozások közötti megállapodások, melyek szükségesek a vírusos betegek kezelése hatékonyságának növeléséhez, vagy ahhoz, hogy új, nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtsanak, jó eséllyel nem jelentenek problémát versenyjogi szempontból. A másik fontos szempont a fogyasztói jólét és a szükségesség mellett az átmeneti jelleg, mely biztosítja, hogy csak a válság idejére szól a „rendes” körülmények között versenykorlátozó együttműködés.⁸⁰

Megoldás lehet norvég mintára az állami csoportmentességek biztosítása a versenytársak közötti megállapodások tekintetében. Norvégia ugyanis a fuvarozás piacán teljes mentességet adott meghatározott időre, azonban a vállalatoknak az együttműködésről értesíteniük kell a nemzeti versenyhatóságot. Ezáltal lehetővé válik az áruk és szolgáltatások hatékony fuvarozása, mely révén a fogyasztók könnyebben hozzájuthatnak e nehéz helyzetben a nélkülözhetetlen termékekhez és szolgáltatásokhoz.⁸¹

Összefoglalva a fentieket jól látható, hogy az OECD iránymutatása is azt az álláspontot követi, hogy míg a versenytársak közötti versenykorlátozó megállapodások a krízisre tekintettel bizonyos feltételek mellett nem jogsértők, azonban a kartellezésre, a kőkemény

⁷⁹ OECD: Tackling Coronavirus (COVID-19): Contributing to a global effort - Co-operation between competitors in the time of COVID-19

<https://www.oecd.org/competition/Co-operation-between-competitors-in-the-time-of-COVID-19.pdf>

⁸⁰ OECD: Tackling Coronavirus (COVID-19): Contributing to a global effort - Co-operation between competitors in the time of COVID-19

<https://www.oecd.org/competition/Co-operation-between-competitors-in-the-time-of-COVID-19.pdf>

⁸¹ <https://konkurransetilsynet.no/transportation-sector-is-granted-temporary-exception-from-the-competition-act/?lang=en> (utolsó letöltés ideje: 2021.07.19.)

kartellekre, melyek öncélúan, profitmaximalizálás céljából működnek együtt, az engedékenységgel nem vonatkozik.

VI. Versenyjogi jogsértés jogkövetkezményei

Ha a versenyhatóság jogsértést tapasztal, úgy annak jogkövetkezményei alapvetően három csoportba oszthatóak. Egyrészt beszélhetünk a jogsértés közjogi, versenyjogi következményeiről. A bírság kiszabása mellett ide tartozik a jogsértés megállapítása, a jogsértő állapot megszüntetése, illetve a vállalkozások általi kötelezettségvállalások.⁸² A második csoportba a büntetőjogi következmények tartoznak, a harmadik csoportba pedig a magánjogi igényérvényesítés. Terjedelmi okokból mi röviden csak az első kettőről emlékezünk meg.

VI.1. A versenyjogi jogkövetkezmények

A versenyjogi szankciók alkalmazása értelemszerűen függ a szankciók által szolgált céltól is. Jellemzően a versenyjogi jogkövetkezmények céljai közé a jogrend iránti tisztelet fenntartása, az egyedi és általános elrettentés, a büntetés, és az eredeti állapot lehetőség szerinti helyreállítása tartozik.⁸³ A magunk részéről úgy gondoljuk, hogy mivel a versenyjog alapvető célja a fogyasztók védelme, a szankciók alkalmazása során is elsősorban az ő érdekeikre kell figyelemmel lenni. Így még a Legfelsőbb Bíróság mutatott rá arra, hogy a bírság célja az, hogy a vállalkozásokat visszatartsa a tisztességtelen piaci magatartástól, és egyúttal megteremtse a gazdasági verseny tisztességét.⁸⁴

Az azonban bizonyos, hogy a hagyományos eszközökkel az eredeti állapot helyreállítására utólagos jogsértés megállapítása esetén nincsen nagyon lehetőség. A hatóságok nem képesek elérni, hogy a piacon olyan helyzet legyen, mintha a kartell sosem létezett volna. Ezen egy esetleges bírság kiszabása sem változtat, éppen ezért álláspontunk szerint a legtöbb szankció célja általában a generális és speciális elrettentés.

Ez alól kivételt képezhet a versenyjog sajátos jogkövetkezménye a Tpv. 75. § által biztosított, kötelezettségvállalások intézménye. Ennek lényege, hogy a versenyhatóság határozatában előírja a vállalkozás számára valamely kötelezettség teljesítésének kötelezettségét, anélkül azonban, hogy a jogsértés tényét (vagy annak hiányát) megállapítaná. Ez értelemszerűen feltételez a

⁸² Nagy Csongor, 208., 629. o.

⁸³

https://www.gvh.hu/pfile/filepath=/mvjf/konferencia_2019/eloadasanyagok/Prezentacio_Toht_Tihamer_MVJF_2019&inline=true (utolsó letöltés időpontja: 2021. 07. 16.)

⁸⁴ Legfelsőbb Bíróság, Kf. III. 27.599/1995/3 (VJ-200/1992).

hatóság és vállalkozás közötti egyeztetést, azonban még ezzel együtt is, a hatóság számára megtakarítást jelent az eljárás lerövidülése, egyszerűsödése.⁸⁵

Márpedig a versenyhatóság működése költségeinek csökkentése igen fontos szempont. Mivel a hatóság a piacon a fogyasztókat ért hátrányokat hivatott megelőzni, illetve orvosolni, ugyanakkor létezéséhez éppen a fogyasztók által is nyújtott adókra van szükség, így elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy vajon egyáltalán gazdaságilag megéri-e versenyhatóság fenntartása.

A GVH ennek igazolása érdekében rendszeresen végez elemzéseket, kimutatásokat. A legutóbbi ilyen kimutatás, mely a 2013-2018 közötti időszakot vizsgálja rögzíti, hogy a fogyasztók által a GVH működéséből származóan megtakarított összeg több mint hatszorosa a GVH teljes költségvetésének.⁸⁶ Az alkalmazott alapképlet, hogy a közvetlen haszon egyenlő az érintett vállalkozások közötti forgalom, a piaci árhoz viszonyított áreltérés, és a jogsértő állapot fennállásának várható időtartam szorzatával.⁸⁷

Érdekes kérdés ugyanakkor, hogy ezekben az elemzésekben nem jelenik meg a szankciók hatékonyságának vizsgálata. Álláspontunk szerint fontos lenne annak vizsgálata, hogy a jogsértésben részes vállalkozásokra kiszabott bírság milyen hatással jár az érintett piacon. Elvégre ha egy vállalkozás veszteséget kénytelen elviselni (akár üzleti okokból, akár versenyhatóság által kiszabott bírságból adódóan) az árak emelése logikus reakció. Vagyis végső soron a versenyhatóság által kiszabott bírságot a vállalkozások áthárítják a fogyasztókra, vagyis a túlságosan magas bírság lehet, hogy a fogyasztók érdekeivel ellentétes hatást fog kifejteni a piacon.

Véleményünk szerint tehát a generális és speciális prevenció mellett a bírság, és egyéb versenyjogi szankciók alkalmazásakor is különös figyelmet kell fordítani azok piacra gyakorolt hatásaira. Különösen igaz ez a mostani koronavírus járvány alatt, ahol számos piac már eleve súlyosan megszenvedte a válságot. Elsődleges szempontnak kellene lennie tehát, hogy a versenyhatóságok által esetlegesen alkalmazott jogkövetkezmény a piaci körülményeket semmi esetre se rontsa, hiszen akkor éppen végső céljával, a fogyasztók érdekeinek védelmével ellentétes hatást fejtene ki.

⁸⁵ Nagy Csongor, 2008. 630. o

⁸⁶

https://www.gvh.hu/gvh/elemlzesek/tarsadalmi_haszon/gvh_mukodesebol_szarmazo_joleti_haszon_merte_kerol (utolsó letöltés időpontja: 2021. 07. 16.)

⁸⁷

https://www.gvh.hu/gvh/elemlzesek/tarsadalmi_haszon/gvh_mukodesebol_szarmazo_joleti_haszon_merte_kerol (utolsó letöltés időpontja: 2021. 07. 16.)

VI.2. Büntetőjogi következmények

Röviden említjük a kartellek büntetőjogi következményeit. A Btk. 420. § (1) bekezdése szerint aki a közbeszerzési eljárás, illetve a koncesszióköteles tevékenységre vonatkozóan kiírt nyílt vagy zártkörű pályázat eredményének befolyásolása érdekében az árak, díjak, egyéb szerződéses feltételek rögzítésére vagy a piac felosztására irányuló megállapodást köt, vagy más összehangolt magatartást tanúsít, és ezzel a versenyt korlátozza, büntettet követ el. A kartellezés miatt az egyén büntetőjogi felelősségének megállapítása segíthet a versenyjogi célok közül az elrettentés elérésében.

A fenti bűncselekmény megállapítása a GVH és ügyészség között együttműködést feltételez. A bűncselekmény elkövetésének feltétele ugyanis, hogy versenyjogi jogsértésre sor kerüljön. A Btk. „*más összehangolt magatartást tanúsít*” fordulata azonban a magatartások széles körét lefedi. Tekintve, hogy az összehangolt magatartás és a megállapodás fogalmai egymástól élesen nem válnak el (lásd: I.2. fejezet), a tényállás lényegében valamennyi közbeszerzési eljárásban, illetve koncesszióköteles tevékenységre kiírt pályázat során, azok befolyásolása érdekében létrejött kartellre kiterjed.

A Btk. rendelkezései alkalmazandóak a válság helyzet idején is. A gazdasági verseny tisztaságát sértő bűncselekmények alkalmazása nem került felfüggesztésre, így ha az említett eljárásokban a vállalkozások versenykorlátozó hatással járó összehangolt magatartást tanúsítanak, úgy a vállalkozások mögött meghúzódó egyének büntetőjogi felelőssége is megállapítható.

Ami érdekes e rendelkezés kapcsán, hogy a kartell Tpvt. által definiált fogalmánál szélesebb körben alkalmazható, hiszen nem korlátozódik a versenykorlátozó célú megállapodásokra, hanem a tényállás kiterjed valamennyi, versenykorlátozó hatással járó összehangolt magatartásra. Vagyis a jogalkotó a tényállás által érintett eljárásokban nem csupán a kartellmegállapodásokat tekinti büntetendőnek, hanem a „csekélyebb” súlyú összejátszásokat is.

VII. Összegzés

A vállalkozások számára egy-egy krízishelyzettel való eredményes küzdelem, legyen az egy strukturális probléma, vagy egész világra kiterjedő háború, természeti csapás, járvány, sokszor külön utakat járva különösen nehéznek, vagy egyenesen lehetetlennek bizonyul. A piacon maradásért vívott „harcban” emiatt a versenykorlátozó megállapodások, összehangolt magatartások, versenytársakkal közösen hozott döntések tűnhetnek számukra az egyetlen kiútnak. Napjainkban a történelem egyik legnagyobb krízisével, a COVID-19 globális pandémiával kell szembenéznük, melynek már rövid távon is elképesztően intenzív társadalmi-gazdasági hatásai vannak. A válság egyes piacokon rendkívüli keresletnövekedést és ellátási hiányt, más piacokon keresletcsökkenést és túlkapacitást eredményezett. A krízis minél hatékonyabb kezelése azonban nem csupán gazdasági szempontból fontos, hiszen a járvány gyors terjedése miatt emberi életek forognak kockán. Ennek céljából nemzeti, uniós és nemzetközi szinten is kiadásra kerültek olyan iránymutatásokat tartalmazó dokumentumok, melyek útmutatásait követve akár az egymással együttműködő versenytársak is mentesülést nyerhetnek az általános tilalom alól, természetesen szigorúan meghatározott feltételek teljesülése mellett. Rendkívül fontos azonban, hogy az öncélú, fogyasztók számára előnyt nem biztosító, versenykorlátozó célú vagy hatású kartellezések továbbra is tilalom alá esnek, s ennek megfelelően szankcionálандók. A megkülönböztetés fókuszában az áll, hogy egy adott versenykorlátozó megállapodás pozitív hatásai felülmúlják-e a negatívakat, és megfelelően szolgálják-e a közérdeket, a fogyasztók érdekeit. Nagy teher nehezedik tehát mind a vállalatokra, mind a versenyhatóságokra, azonban az utóbbiak általi útmutatásokat követve a vállalkozások közös együttműködéseik révén nem csupán piacon maradhatnak és magukat „menthetik meg”, hanem egyúttal a kríziskezelésben is hatalmas szerepet kaphatnak.

Felhasznált irodalom

Jogszabályok

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

Monográfiák

Richard Whish -- David Bailey: Competition law, 9th edition. Oxford University Press, 2018. Oxford,

Berke Barna – Papp Mónika: Az Európai Unió gazdasági joga II. ELTE Eötvös kiadó 2018. Budapest,

Pázmándi Kinga (szerk.): Magyar Versenyjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2012. Budapest,

Tóth Tihamér: Az Európai Unió versenyjoga. Budapest, 2014., CompLex Kiadó

Barnóczki Dávid: Kartellek megítélése válság idején. Pázmány Law Working Papers, 2019/7., Budapest,

Nagy Csongor István: Kartelljogi kézikönyv. A közösségi és a magyar kartelljog joggyakorlata. HVG-ORAC Lap és könyvkiadó Kft. 2008. Budapest,

Zbigniew Jurczyk: *The Role of Economic Efficiency in Competition Law*. Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies. Vol 2017.10(16).

Paul A. Samuelson – William D. Nordhaus: Közgazdaságtan, tizenkilencedik kiadás. Akadémiai kiadó, 2015. Budapest.

Laár Tibor: A 19. századi osztrák-magyar vaskartell tanulságai. 2007. Országos Műszaki Múzeum - Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége. [A 19. századi osztrák- magyar vaskartell tanulságai - CORE](#)

Európai Unió joganyagai

Iránymutatás az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének a horizontális együttműködési megállapodásokra való alkalmazhatóságáról 2011/C 11/01

A Bizottság 1217/2010/EU rendelete az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a kutatás-fejlesztési megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról

A Bizottság 1218/2010/EU rendelete az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (3) bekezdésének a szakosítási megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról

A Bizottság Közleménye az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikke (1) bekezdése szerint a versenyt érzékelhetően nem korlátozó, csekély jelentőségű (de minimis) megállapodásokról

A Bizottság Közleménye: Ideiglenes keret az üzleti együttműködéssel kapcsolatos antitröszt kérdések vizsgálatára a jelenlegi COVID-19-járvány miatt kialakuló sürgős helyzetekre válaszul

https://ec.europa.eu/competition/antitrust/medicines_for_europe_comfort_letter.pdf

https://ec.europa.eu/competition/antitrust/comfort_letter_coronavirus_matchmaking_event_25032021.pdf

Egyéb

Antitrust: Joint statement by the European Competition Network (ECN) on application of competition law during the Corona crisis

A Gazdasági Versenyhivatal elnökének és a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa elnökének 14/2017. közleménye a Tptv. 78/A. §-a szerinti engedékenységre vonatkozó szabályok alkalmazásáról (egységes szerkezetben az azt módosító 1/2021. közleménnyel).

[Mi a kartell? Fogalom és típusok \(decoratex.biz\)](#) ,

[Versenyjog - Kartell - Összefonódások | SZGG Ügyvéd Budapest](#)

[Gyakran feltett kérdések az informátori díjjal kapcsolatban - GVH](#)

¹ [statistics \(europa.eu\)](#)

<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=142891>

https://www.oxera.com/insights/agenda/articles/crisis-cartels-a-covid-19-side-effect/?fbclid=IwAR1heonuKbbyK1Zh5bhMdgtoEqiKHVoQguKi0q_gTSHWaXGDO4a4ez9R504

<https://uni-bge.hu/hu/ez-a-krizis-mas-mint-a-tobbi>

https://www.gvh.hu/fogyasztoknak/informatori_dij

[Így lett az 50 forintos orvosi eszközből 5000 forintos dizájnerkiegészítő: idővonalon a szájmaszk-piac | Forbes.hu](#)

[Friss adatok: kereslet-, kínálat- és árváltozások a koronavírus hatására \(kosarertek.hu\)](https://www.kosarertek.hu)

[Van kapcsolat a koronavírus, a domainek és a webshopok között? \(kosarertek.hu\)](https://www.kosarertek.hu)

[Turizmus, vendéglátás \(ksh.hu\)](https://www.ksh.hu)

[Árak \(ksh.hu\)](https://www.ksh.hu)

[Magyar Lízingszövetség: A járvány ellenére jól kezdte az évet a piac | Economia \(cafeblog.hu\)](https://www.cafeblog.hu)

[A játék kiskereskedelmet is megviselte a járvány - Piac&Profit - A kkv-k oldala \(piacesprofit.hu\)](https://www.piacprofit.hu)

[Egyenlőtlen a nyomás a hazai e-kereskedőkön – Kosárérték.hu \(kosarertek.hu\)](https://www.kosarertek.hu)

[Kartellt gyanít a Versenyhivatal a BKV hajóüzemeltetési közbeszerzése körül - GVH](https://www.gvh.hu)

<https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/jog/articles/egyuttmukodhetnek-e-a-versenytarsak-veszelyelyzetben.html>

<https://jog.tk.hu/blog/2020/04/vallalkozasok-egyuttmukodese-az-egeszsegugyi-termekek-piacan>

<https://www.bristows.com/news/european-commission-resurrects-comfort-letters-to-combat-covid-19/>

[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-030-3664?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true#co_anchor_a485821](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-030-3664?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true#co_anchor_a485821)

<https://www.medicinesforeurope.com/wp-content/uploads/2020/04/Medicines-for-Europe-Press-release-European-antitrust-guidance-08042020.pdf>

<https://matchmaking-event-towards-vaccines-upscale.b2match.io/>

<https://www.mnb.hu/a-jegybank/informaciok-a-jegybankrol/nemzetkozi-kapcsolatok/a-gazdasagi-egyuttmukodes-es-fejlesztes-szervezete-oecd>

OECD: Tackling Coronavirus (COVID-19): Contributing to a global effort - Co-operation between competitors in the time of COVID-19

<https://www.oecd.org/competition/Co-operation-between-competitors-in-the-time-of-COVID-19.pdf>

https://www.gvh.hu/pfile/filepath=/mvjf/konferencia_2019/eloadasanyagok/Prezentacio_Toht_Tihamer_MVJF_2019&inline=true

https://www.gvh.hu/gvh/elemzesek/tarsadalmi_haszon/gvh_mukodesebol_szarmazo_joleti_haszon_mertekerol

Felhasznált ügyek

C-41/90. sz. ügy (EU:C:1991:161)

C-440/11.-sz. ügy (EU:C:2013:514).

C-67/13. sz. ügy (EU:C:2014:2204.)

C-228/18 sz. ügy (EU:C:2019:678.) Főtanácsnok indítványa

T-193/02. sz. ügy (EU:T:2005:22.)

C-309/99. sz. ügy (ECLI:EU:C:2002:98)

C-209/07. sz. ügy (2009/C 6/07)

Joined Cases T-374/94, T-375/94, T-384/94 and T-388/94

Legfelsőbb Bíróság. Kf. III. 27.599/1995/3 (VJ-200/1992)

VJ/15/2014.

VJ/126/2000.

VJ/17/1998.

VJ/10/2002